

ПРАВОСЛАВНИЙ ШЛЮБ І СУЧАСНІ РЕАЛІЇ: НОТАТКИ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

THE ORTHODOX MARRIAGE AND CONTEMPORARY REALIA: NOTES FOR DISCUSSION

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Серед безлічі питань, актуальних для людства сьогодні, проблема сім'ї посідає чи не найважливіше місце. Об'єктом осмислення вона є і в Православній Церкві, де шлюб належить до числа семи таїнств, а визначені права та обов'язки чоловіка й жінки виступають конститuentом життєвого укладу загалом. Однак сьогодні із сумом можна констатувати, що протягом останніх десятиліть епохи постмодерну інститут сім'ї зазнав небувалої кризи як у теоретичному, так і практичному планах. Швидкість і легкість, з якою розпадаються шлюби, є однією з найскладніших церковно-соціальних проблем майже в усіх сучасних суспільствах. Україна в цьому сенсі не виняток. Можна сміливо стверджувати, що культура споживацтва доби постмодерну

У статті розкрито сутність Таїнства Шлюбу та його ціннісно-смысловий потенціал у світлі православної еклезиології. Окреслено есхатологічну відмінність між інституційною реєстрацією церковно-релігійної форми шлюбу та шлюбом-таїнством, останній із яких передбачає не лише подолання статевої дуальності, але й егоїстичної ексклюзивності в євхаристійній громаді і через євхаристійну громаду.

Ключові слова: церковний шлюб, статева дуальність, ексклюзивність шлюбу, соціально-інституційний шлюб.

This article contains an attempt to unfold the core of Mystery of Marriage and the potential of its value and meaning in light of the orthodox ecclesiology. Outlined is the eschatological difference between an institutional registration of religious form of marriage and marriage as

* Кандидат наук із богослів'я, доцент, доцент кафедри богослів'я та філологічних дисциплін Київської православної богословської академії.

** PhD in Theology, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Theology and Philology of the Kyiv Orthodox Theological Academy

і протеговані нею ідеали багатства, слави, чуттєвих насолод та відвертої розпусти криє у собі чимало загроз існуванню шлюбу. Дискурс проблеми Таїнства Подружжя в мінливу епоху сьогодення, коли інститут сім'ї перебуває під загрозою секуляризму та морального релятивізму, складний як ніколи. Зважаючи на все це, порушена нами тема може бути віднесена до числа нагальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сім'ї завжди була предметом активного богословського обговорення та дискусій фахівців різних галузей знання. Глибокий аналіз проблем шлюбу та його різнобічних аспектів здійснили: прот. Шмеман, свящ. В. Шмалій, свящ. В. Зеленський, Х. Яннарас, О. Філоненко. Незважаючи на відмінність позицій і підходів, праці заявлених богословів дозволили з'ясувати еклезіально-евхаристійні засади шлюбу. Богословсько-філософське осмислення інституту сім'ї здійснене в працях С. Кримського, С. Аверинцева тощо. Позиція Православної Церкви щодо Таїнства Шлюбу висвітлена в документах Святого і Великого Собору Православної Церкви (2016 р.). В Україні ці питання порушені в Декларації Ювілейного Помісного собору Української Православної Церкви Київського Патріархату, присвяченого святкуванню 2000-ліття Різдва Христового.

Мета представленого дослідження полягає в розкритті сутності Таїнства Шлюбу та аналізі по-

mystery. Taking into account that the Church deals with destructive and destabilizing factor of a new selfish, depressing and depersonalizing moral that discards mystical and transcendental experience of a Christian marriage and, simultaneously, affirms its reconcilability with doctrinal positions of the religious denomination, considered is Eucharistic genesis of the Mystery of Marriage foundation. Traced is that Eucharistic community as the basement for marriage is the borderline between the Church Marriage as means of life and marriage registered at Church as means of being. Special attention is given to the problem of religious marriage churching-out, because though it does not disclaim traditional determination of the Church's Mystery of Marriage, it nevertheless loses contact with its meaning and while it maintains formal integrity and external characteristics of a church mystery, it deprives it its rooting into synodical Church body. In view of the outlined targeted and valuable aspects of evangelism, as well as dogmatic accents of the orthodox theology, the author insists on the necessity to overcome gender duality within marriage, which measures gender differentiation as a form of autonomous and discretionary way of human nature functioning and cannot and should not oppose the Kingdom of God, since otherwise it would challenge the very essence of ternary perichoresis. In light of all of the above, the necessity to eliminate gender differentiation in mystery of married couple

сталих на тлі сучасних колізій, що актуалізували гендерну проблематику, викликів, які спричинили кризу таїнства подружжя та спонукають до пошуків ефективних механізмів виправлення цієї ситуації. Досягнення вказаної мети передбачало розв'язання таких завдань:

- розкрити богословсько-аксіологічну сутність Таїнства Шлюбу у світлі православної еkleзіології;
- визначити ті основи шлюбу, в контексті яких подолання статевої дуальності виявляло б його базову цінність;
- окреслити відмінність між шлюбом як релігійно-юридичною інституцією та шлюбом-таїнством.
- указати конкретні заходи, які могли б прислужитися для подолання самодостатньої ексклюзивності подружжя.

Виклад основного матеріалу. Сучасна постмодерна доба, у якій Православна Церква здійснює свою місію та пастирське служіння, характеризується цілою низкою екзистенційних та ціннісно-сміслових проблем, що мають глибинне підґрунтя. Ці проблеми стосуються насамперед абортів, гомосексуалізму, цноти, автоеротизму, істерії еротичної жаги, поліфонізму уявлень про шлюб, сім'ю та секс. З огляду на розгортання глобалізаційних процесів та їх постмодерні мотивації, а точніше, з уваги на ті тенденції сучасності, які характеризуються тотальною суб'єктивністю, «де в центрі будь-чого має стояти індивід, перетворило західну людину на ідею, яку вирвано з контексту, на предмет автоеротичного задоволення» [Яннарас, 2003, с. 146]. Церква стикається із деструктивно-дестабілізуючим фактором, коли нова егоїстична, депресивно-деперсоналізуюча мораль відкидає містико-трансцендентний досвід християнського шлюбу і водночас стверджує про свою сумісність із догматично-доктринальними позиціями церковного віровчення. Схоже на те, що аморфні маси так званих віруючих «визначаються» тими релігійними формами, від яких зазвичай три-

is perceived as axiologically important and soteriologically justified, since the real life is a fact of communication between personalities, i.e. a state when gender separation could threaten the life itself. In summary statements it is acknowledged that life as elimination of separation ultimately targets the elimination of death within Mystery of Marriage; it is also concluded that a couple can find its catholic expression only in the bosom of the Church, which means to naturally become participants of such Eucharistic relationship, which and only which can eliminate any selfish soleness.

Key words: Church Marriage, gender duality, exclusiveness of marriage, social-institutional marriage.

маються якнайдалі. «Це спричиняє смертоносний розрив між запропонованою мораллю і живою вірою» [Федорика, 2017, с. 160]. Така світоглядна роздвоєність, яку можна назвати секулярним християнством, криє в собі глибинну суперечність. Православне богослів'я вбачає велику небезпеку в компромісі між Христовим Євангелієм та релігійно-секулярним «євангелієм», що має інші ціннісні доміанти, яких прагне суспільний утилітаризм. Як справедливо зауважував Є. Сверстюк, «сліпі раби своїх слабкостей часто прокладають свою стежку в дике поле» [Сверстюк, 2009, с. 145]. Конформіст-християнин нашого часу, який без підготовки бере участь у церковних таїнствах взагалі і шлюбі зокрема, без докору сумління, служить власній егоїстичній релігійності, не бачачи різниці між християнством та антихристиянством. Одразу ж підкреслимо: занепокоєння з приводу описаного стану речей має, по суті, дуже мало спільного з пафосом «відстоювання церковних ідеалів». Ідеться не про ідеологію, яка завжди знецінює людину, а про Церкву, через яку людина, знайшовши Бога, знаходить себе. Адже, як відомо, «Церква не є релігійна ідеологія, а безперестанне вбирання плоти світу та її преображення на боголюдську плоть Христа... Церква живе і діє доти, доки наполегливо й діяльно поглинає індивідуалістичне, об'єктивоване існування» [Яннарас, 2003, с. 113]. Оскільки обставини, про які йдеться, мають екзистенційний вимір, є підстави приділити більше уваги проблемі несумісності Таїнства Шлюбу як церковно-євхаристійної події та позаєвхаристійної релігійно-утилітарної форми шлюбу.

У зв'язку з цим, на нашу думку, на неабияку увагу заслуговують постанови щодо Таїнства Подружжя Святого і Великого Собору Православної Церкви, який відбувся 2016 р. на Криті. У документах Святого Зібрання обґрунтовується, зокрема, істинність шлюбу як тієї реальності, в якій індивідуальні, природні стосунки преображаються в Церковну єдність у Христі як образ єдності Осіб Пресвятої Трійці. «Союз чоловіка й жінки у Христі становить «малу Церкву», чи образ Церкви. Через благословення Боже союз чоловіка й жінки підноситься до найвищого ступеня, бо сопричастя переверщує індивідуальне існування, оскільки долучає подружжя до ладу Царства Пресвятої Трійці. Необхідною передумовою шлюбу є віра в Ісуса Христа, єдина віра, яку мають поділяти наречений і наречена, чоловік і жінка. Основою єдності у шлюбі є єдність у Христі, щоб у благословенній Святим Духом подружній любові віддзеркалювалася любов Христа і Церкви як таїна Царства Божого та вічного

життя людини в любові Божій» [Документи, 2016, с. 52]. Щойно процитовані богословські орієнтири догматичного характеру, прийняті отцями Святого Собору, дають нам змогу розкрити зміст шлюбу як «великої таємниці... Христа і Церкви», таїнства, що його треба сприймати не у схоластичному сенсі – як за сіб благодаті, але як саме життя Церкви як таїнства. Під таким оглядом надзвичайно важливо зважати на екзистенційний характер шлюбу як церковної події, а отже, і на сотеріологічно-євхаристійні візії його реалізації. У цьому ж зв'язку маємо визнати слушною думку прот. О. Шмемана, який стверджує, що «як сама Церква сповнює себе в євхаристійному сходженні «на Небо», до Трапези Христової, так і Таїнство Шлюбу звершується тим самим сходженням, тим самим возношенням *цього шлюбу* в духовну реальність Царства Божого» [Шмеман О., прот., 2003, с. 90–91]. А далі, підсумовуючи сказане, зазначає: «Ми розуміємо космічні та есхатологічні виміри таїнства, велич і красу шлюбу, не тільки як «сім'ї», але і як участі у спасительній Христовій справі» [Шмеман О., прот., 2003, с. 90–91]. Отже, відзначаючи й визначаючи шлюб як саме життя Церкви, намагаючись розглянути шлюб у його церковній детермінації, враховуючи богословський ідеал православного розуміння таїнства, необхідно наголосити, що в сотеріологічно-аксіологічному вимірі шлюб є справою всієї Церкви, а не лише нареченого й нареченої. А що такий стереотип укорінився, можна пересвідчитися з досить багатой палітри дефініцій православного шлюбу, у яких загалом переважає християнська аксіологія та її трансцендентно-нормативна модальність. «Було б помилкою, – зазначає митрополит Йоан Зізідулас, – вважати шлюб лише потвердженням і благословенням біологічного факту. Сутнісно пов'язаний з євхаристією, він слугує для нагадування, що, хоча молодята благословляються на створення сім'ї, первинною і справжньою системою стосунків, яка конститує їх іпостасність, є не сім'я, а Церква, як євхаристійна спільнота» [Цит. за: Яннарас, 2003, с. 154]. Істинність цього принципу автор підкріплює такими міркуваннями: «Вінчання» подружжя символічно позначає есхатологічне подолання біологічної природи, але його екзистенційна сутність нівелюється тією мірою, якою шлюбне служіння відокремлюється від євхаристії» [Цит. за: Яннарас, 2003, с. 154]. Подібні тематично-концептуальні міркування підтримує й уже згадуваний нами прот. О. Шмеман, який вбачає у шлюбі церковно-космічну тайну: «Шлюб – це насамперед Таїнство Божественної любові як всеохопної тайни буття, і саме тому

воно стосується всієї Церкви, а через неї і всього світотворення» [Шмеман О., прот., 2003, с. 90–91]. Містким за глибиною проникнення й водночас космічно-христоцентричним за метою вважає церковний шлюб Його Всесвятість Патріарх Варфоломій, який наголошує, що «шлюб є передусім вираженням глибинної єдності між Творцем і творінням, між Богом і людством, між тілом і душею, матерією і духом, часом і вічністю, небом і землею» [Варфоломій, патр., 2011, с. 173].

Наведені висловлювання дають змогу побачити, що шлюб є сотеріологічно навантаженою, євхаристійно-церковною подією. Тому, запобігаючи можливому спрощенню підходів до висвітлення Таїнства Подружжя, маємо пам'ятати, що екзистенційний характер шлюбу в контексті євхаристійної громади не має нічого спільного з релігійно-інституційною легітимізацією статевих стосунків. «Дуже шкода, – із сумом зазначає вже згаданий нами Патріарх Варфоломій, – що це таїнство звузилося до форми соціального договору, який відповідає міському стилю життя західного суспільства» [Варфоломій, патр., 2011, с. 173].

Шлюб, як справа всієї євхаристійної громади, є демаркаційною лінією розмежування між Церковним Шлюбом як способом існування життя та релігійно-реєстраційним шлюбом як способом існування ества. Враховуючи кордон між життям і еством, відомий богослов Х. Яннарас, щоб краще зрозуміти присутній тут світоглядний розрив, констатує: «Спосіб існування ества – закон; спосіб існування закону – інституція... Взірець способу існування життя – «кенозиса», самопожертви в ім'я любові – втілений у постаті Христа. Для того, щоб людина змогла наслідувати цей взірець, – розвиває власну думку вчений, – вона повинна розірвати пута своєї залежності від способу ества: узи спорідненості, убезпеченості, встановлені юридичними рамками шлюбу...». «Це кордони, – підсумовує дослідник, – між зв'язком і незв'язком, між самопожертвою та егоцентризмом, між справжнім коханням і подобою справжнього кохання» [Яннарас, 2003, с. 38, 39, 57].

Шлюб у євхаристійній громаді розриває пута ества відмовою від індивідуального способу існування, способу привласнення і володіння, щоб «... ті, що мають жінок, нехай будуть так, ніби не мають їх; хто плаче, наче не плаче; хто радіє, наче не радіє; і хто купує, наче не набуває; і хто користується світом, наче не користується» (1 Кор. 7, 29–31); іпостазує природу, не підпадаючи під закони існування природи і, відповідно, під закон статевого інстинкту, який породжує смерть. Людська

природа отримує іпостасний спосіб життя і звільняється від самоеротизму. Життя конститується не бажанням незалежності, а любовною самопожертвою.

Цілком протилежну смислову візію верифікує нам релігійно-інституційний шлюб. Він, на відміну від еклезіально-євхаристійного шлюбу, бере участь у самоеротичній грі плоті, приневолюючи свавілля увічнення виду через розмноження; узаконює вимоги природи володіти іншим, мати над ним владу; цементує антиєвангельські принципи толерантизації у взаємному володінні одне одним (Лк. 6, 32–34). Релігійна інституція з ідеологічною запопадливістю кон'юнктурно й фанатично роздає благословення на шлюб, не цікавлячись, як не прикро констатувати, його мотивами: чи це лицемірний розрахунок, чи шахрайський обмін, чи кохання. Неабияка прикрийсть полягає в тому, що такий підхід легітимізує бажання природи існувати за рахунок своїх власних сил без особистісного єднання в євхаристійній цілості, без Церкви. Такі «смісложиттєві цінності» можна назвати блудом самозакоханості, культурою самопоклоніння, отрутою духовної смерті. Суть окресленої таким чином проблеми полягає, на нашу думку, в девальвації Таїнства Шлюбу через відмежування від євхаристійної спільноти. Таке позбавлення таїнства його онтологічних церковних основ є надзвичайно показовим і жахливим феноменом у житті секулярних та посттоталітарних суспільств. Втрата євхаристійного імунітету має вирішальне значення у перетворенні шлюбу на релігійний додаток до секулярних структур світу із забезпечення ефемерних індивідуальних задоволень. Це, без перебільшення, бруталне богохульство, коли люди, що за своїм способом життя є атеїстами або індіферентними до Церкви, своєю формальною участю у таїнстві невільно зневажають Церкву.

Цю кризу християнської ідентичності, крах релігійного дискурсу, на нашу думку, можна подолати створенням невеликих за кількістю вірян православних євхаристійних парафій, що створить атмосферу для реального міжособистісного спілкування та взаємин між членами громади. Євхаристійна спільнота не є колом знайомих людей у певному колективі, які один одного знають і контактують. Передусім це Тіло Христової любові, утворене Духом Святим у події спілкування. У такій парафії об'єктивізація та індивідуалізація людського життя, що передбачає розділення, а відповідно, і смерть, преображається на існування у спілкуванні, яке повною мірою відповідає християнській тріадології та христології. Крім того, рушією си-

лою для подолання формалізації таїнств може бути, зокрема, повернення до втраченого досвіду підготовки до участі в них через процедуру оголошення.

Неважко пересвідчитись, що допущення людини до участі у Таїнстві Шлюбу без належної підготовки, без оголошення, є безвідповідальним як перед учасниками таїнства, так і перед Церквою. Адже потрібно насамперед підготувати розум (преображення розуму, зміна розуму, покаяння), потім попрацювати із серцем (допомогти розрізнити істинність спасіння від ілюзії спасіння, виявити благоговіння перед святинею) і аж тоді являти реальність церковного життя. Візьмімо як аналогію похід людини до музею чи центру сучасного мистецтва: якщо вона не підготовлена, не навчена символічної мови і не наважилася звернутися до медіатора, то залишить залу, в кращому випадку, з певною недовірою до мистецтва, а в гіршому – почне хулити та насміхатися і тим самим перекрие собі шлях до високого мистецтва. Можна стверджувати, що щось подібне стається із Таїнством Подружжя – не підготовлені (не оголошені) не тільки не приймають Святого Духа, а ще й глузують із Церкви.

Таким чином, усе сказане засвідчує прірву між шлюбом як релігійно-юридичною інституцією та Шлюбом-таїнством. По суті, це розкол між життям у Христі як свободою і самозреченням та культурою смерті як владою, пануванням і привласненням. Відпадиння релігійно-церковного шлюбу від істини церковного таїнства Х. Яннарас пояснює відчуженням від євхаристії. «Більше не існує євхаристійної соборності, цілісного тіла Церкви, що прищеплює того, хто залучається до живого тіла Церкви. Натомість священник тепер сам подає благодать, періодично здійснюючи обряди в певні дні у певній церкві. Це перекручення істини таїнства, – не без тривоги зазначає вчений, – є настільки всеосяжним і глибоким, що навіть дивно, в якому сенсі такі «богослужіння» сприяють спасінню від спотворення і смерті, якщо вони самі відірвані від тіла Церкви» [Яннарас, 2003, с. 147–148].

Релігійно-реєстраційний шлюб, легітимізуючи об'єктивні статеві стосунки, прямо заперечує істину преображення подружнього союзу на церковну подію євхаристійного єднання та спілкування. Найбільша небезпека розцерковленого релігійного шлюбу полягає в тому, що він, хоч і не заперечує передачу традицією визначення церковного Таїнства Шлюбу, але все одно відриває це визначення від його змістового наповнення; зберігаючи формальну цілісність і зовнішні ознаки церковного

таїнства, позбавляє його вкоріненості у соборне Тіло Церкви. Зазначену позицію в її послідовному проведенні можна визначити як радикальний розрив між реалізацією соборного життя у Церкві за образом Трійці та підпорядкованістю скаліченому способу виживання грішної людини. Ось чому релігійний шлюб, на відміну від церковного Таїнства Шлюбу, зовсім не відрізняється від цивільного шлюбу, який служить конвенційній меті суспільного утилітаризму.

Дещо узагальнюючи сказане вище та розширюючи горизонт подальшого осмислення Таїни Шлюбу, вважаємо за слушне зауважити:

- Таїнство Шлюбу не можна споглядати – в ньому можна бути лише учасником;
- усі таїнства взагалі і Шлюб зокрема є церковними, а отже, в них бере участь вся євхаристійна громада;
- вінчається одна пара, а відбувається акт у тілі всієї Церкви (євхаристійної громади), оскільки вся Церква відповідає за функцію подружжя у євхаристійному тілі;
- Шлюб як таїнство не може бути індивідуально-приватною справою, адже він сутнісно пов'язаний з Євхаристією, у якій долається індивідуальне існування через долучення до ладу Царства Пресвятої Трійці;
- через дух індивідуалізму та об'єктивації у розцерковленому релігійному шлюбі практично відсутній простір для залучення подружньої пари до соборного життя тіла Церкви;
- відновлення євхаристійних громад як сутності церковного життя унеможливить біологічно-редукціоністську легалізацію статевих стосунків;
- чин Таїнства Шлюбу можна звершувати лише над оголошеними, тими, хто добровільно приймає спасительний порядок Божого Царства.

Шлюб як подолання статевої дуальності

У контексті заявленої теми доречно згадати задану статеву диференціацію. По-перше, виходячи з логіко-семантичного аспекту, вона має негативне значення, оскільки є «глибинним метафізичним маркером тварності, несамобутності... символом актуальної неповноти і розділення» [Шмалий В., свящ., 2004, с. 258–259], а по-друге, у ціннісно-екзистенційному контексті статева дуальність розкриває перед нами прагнення до Життя, до Блага, яке виражається як прагнення до своєї «по-

ловини», до «іншого». Що і є «віднайденням самого себе як тотожності іншого в собі і себе в іншому» [Шмалій В., свящ., 2004, с. 259]. Подолання розділення між чоловічою і жіночою статтю є інтегральною, пророцькою подією повноти Царства Божого як громади євхаристійного торжества життя.

Зважаючи на цільові й ціннісні аспекти євангелізації та враховуючи догматичні акценти православного богомислення, не важко припустити, що статева диференціація як форма автономно-дискретного способу функціонування людської природи є протиставленням Царству Божому та викликом самій суті віри у Триєдиного Бога. В контексті наших розмірковувань аксіологічно важливим та сотеріологічно виправданим є усунення статевої диференціації у Царстві Божому, адже справжнім життям є факт спілкування особистостей, тобто стан, у якому статеве розділення було б загрозою самому життю. Життя як подолання розділення є вихідним пунктом і базовим принципом подолання смерті. Формула подолання смерті розкривається в Бозі, в Його триіпостасному розумінні як спілкування Осіб. Дискретно-біологічним істотам немає місця у Царстві Божому, адже воно існує особистісною неповторністю у спосіб, вільний від біологічної іпостасі.

«Статева відмінність, – зауважує Х. Яннарас, – приборана з життя останніх днів через те, що вона не є онтологічною, на противагу відмінності між природою й особистістю або між природою та енергіями: вона не має причетності до способу існування, до образу Бога, викарбуваного в людині. Статева відмінність зумовлена природними енергіями, що «більше не споглядають божественний першообраз», спричиняючи гріхопадіння» [Яннарас, 2003, с. 86]. Цим, власне, й можна пояснювати те, що «по воскресінні не одружуються і не виходять заміж, а є мов ангели на небі» (Мф. 22, 30) і «вмерти вже не можуть... і є сини Божі, ставши синами воскресіння» (Лк. 20, 36). Доцільність дуальності статі долається воскресінням. Подолання статевої відмінності, на думку Церкви, засвідчує, що те, що правдиве для Бога, є правдиве і для людини: природа не детермінує особу, особа є умовою існування природи, її можливість; свобода стає тотожною буттю людини. Відбувається трансформація природної відмінності у єдність іпостасно-особистісного спілкування.

Глибинним і справжнім принципом православної віри, а не просто теоретичним припущенням, є те, що Царство Боже – це єдність всіх у Христі і між собою. Священномученик Климент

Римський бачить прихід Царства Божого як любовне єднання пошлюблених у такій цілісності, яка долає поділ людини на чоловіка та жінку. «Сам Господь, – зазначає святий свідок, – на запитання одного про те, коли настане Його Царство, відповідав: “Коли двоє будуть одне і зовнішнє буде як внутрішнє, чоловіча стать буде разом із жіночою, не буде ні чоловічої, ні жіночої”» [Климент Римський, свщм., 2010, с. 75].

Преподобний Максим Сповідник рішуче стверджував, що Адам повинен був чистим життям, союзом більш абсолютним, ніж зовнішнє з'єднання статей, подолати статеву дуальність у такій цнотливості, яка б стала цілісністю. Наш сучасник митрополит Антоній Сурозький називає шлюб «чудом на землі»: «В цьому – найбільше чудо людських відносин: двоє раптом стають однією особою, дві персони раптом, тому, що вони полюбили і прийняли одна одну до кінця, абсолютно, виявляються чимось більшим, ніж двійця, ніж просто дві людини, – виявляються єдністю» [Антоний (Сурожский) митр. [Електронний ресурс].

Євангеліє аргументує подолання статевої диференціації богословською діалектикою воскресіння й життя в Царстві Божому. Статева роздвоєність або сексуальність «не може подолати підпорядкованість статевого потягу природній необхідності вічної смерті» [Яннарас, 2003, с. 138]. Саме це є причиною того, що «сини цього світу одружуються і виходять заміж» (Лк. 20, 34). Індивідуальні, статево поділені істоти приречені на смерть. Натомість у царині істинного життя «єдність подружжя набуває вже не природно-індивідуального підґрунтя, а засад церковного спілкування як самозречення і самоперевершення. Шлюб виявляє ідентичність не в природних стосунках, а у взаєминах Царства Божого» [Яннарас, 2003, с. 139]. Вони вже «не одружуються і не виходять заміж; бо й вмерти вже не можуть, бо вони рівні з ангелами і є сини Божі, ставши синами воскресіння» (Лк. 20, 35–36). Це тлумачення суголосьне з тим, що у воскресінні як подоланні статевої дуальності «нема ні чоловічої статі, ні жіночої» (Гал. 3, 28).

Виходячи з христологічного догмату, втілення Ісуса Христа не зумовлене хтивими природними процесами. Це означає, що Він не перебуває під інстинктивним пресом природи, а Сам як суб'єкт став ініціатором Свого народження. Будучи вільним від людської природи, Христос належить усім і відкритий для всіх. У Ньому реалізована мета людства: подолання роз'єднання між Богом і людьми. У цьому сенсі через особистісну комунікацію Логосу з Небесним Отцем та усіма людьми відбувається преображення природи людини, а відповідно, і статі. Це дає нам змо-

гу зрозуміти, що в Христі, у Його Церкві стверджується повнота статевого спілкування та долається хтива статева дуальність.

Подолання ексклюзивізму

Урахування богословсько-трансцендентних та іманентних начал діалектики шлюбу, що проявляються у спрямованості на божественне та в зануренні у глибини людського «я», актуалізує необхідність аналізу шлюбу як образу довершених особистих стосунків, що виступають неодмінною умовою есхатологічного здійснення спасіння. Якщо аксіоматично припустити, що нецерковна людина зокрема і людство взагалі має іманентну мету (детермінування природою), то у постгріховному людстві стать стає тим полем, на якому розігрується драма об'єднання через посередництво природи й розділення на рівні особистості; замість того щоб виконувати комунікативну функцію, вона, навпаки, – відчужує чоловіка й жінку. Така дезінтеграція у Православній Церкві кваліфікується як смерть.

Євангеліє розкриває принципову несумісність між інституалізацією репродуктивного процесу й шлюбом у межах євхаристійного тіла Церкви. Христос стверджує: «Якщо хто приходить до Мене і не зненавидить свого батька та матері, дружини й дітей, братів і сестер, та ще й душу свою, той не може бути Моїм учнем» (Лк. 14, 26). Ціннісна парадигма цієї істини розкриває аксіологію взаємин як «звільнення від природної необхідності, від упокорення тим біологічним зв'язкам, що створюються біологічними стосунками та природною спорідненістю... Взаємини та пізнання подружжя стають церковною подією, реалізуючись не лише як природний акт, але й церковний. Вони є досвідом участі у спілкуванні святих: чоловік і жінка зустрічаються та спізнають одне одного не лише в природних взаєминах статевого кохання й сімейного співжиття, а й у контексті тих стосунків, що конституують Церкву як образ єдності Святої Трійці» [Яннарас, 2003, с. 143, 139]. Це підтверджує, що лише в лоні Церкви подружжя має можливість виразити себе кафолично, органічно стати учасниками такої системи євхаристійних стосунків, у межах яких долається будь-яка винятковість. Якщо шлюб не пов'язаний із Євхаристією, тобто з еклезіальною громадою, то він є лише благословенням та ствердженням природних даних, підтвердженням ексклюзивності. Якщо шлюб пов'язаний із Євхаристією, то він стає не просто благословенням і ствердженням природних даних, а надає природі трансцендентного й есха-

тологічного воіпостазованого виміру. У Таїнстві Шлюбу біологічна природа іпостазується небіологічним чином. Ні стать, ні тіло не заперечуються, але іпостазуються відповідно до способу існування церковної іпостасі.

Згідно з онтологічною есхатологією, цільова та ціннісна суть людини виявляється не в тому, якою вона була або є, а в тому, якою їй належить стати. «Суть не в «архе», а в «телосі». Якщо у своєму *архе*, основі, «початку», стать є принципом інакшості, принципом відмінності, синонімом неповноти, то у своєму *телосі*, у своєму сповненні, вона виявляється принципом єдності, цілісності й повноти, принципом всеохопної любові» [Шмалій В., свящ., 2004, с. 275]. Варто наголосити, що створення людини за Образом Божим є людським початком – *архе*, а власне життя за Образом Божим є сповненням цього образу – *телос*. «Оскільки повнота у Христі описується, як шлюб з Церквою, то суть статі, її «телос» як сповнення образу, повинні бути розглянуті саме в перспективі цього шлюбу Христа з Церквою, а значить, і з усіма її членами» [Шмалій В., свящ., 2004, с. 275–276].

Обраний контекст дозволяє наголосити, що життя Христа входить у наше життя не індивідуально, а в евхаристійній громаді і через евхаристійну громаду. Унікальна значущість евхаристійної громади полягає в спроможності Тіла Христового включати повну есхатологічну єдність всіх у Христі. Ця евхаристійна даність і править нам за вихідну позицію твердження, що структура церковного шлюбу кафолічна й соборна. Християнський Шлюб є евхаристійним одкровенням життя як єдності та єдності як змісту й повноти евхаристійного життя. «Шлюб, – резюмує з цього приводу свящ. В. Шмалій, – не роздроблює Церкву на зацікавлені лише одна одною «пари», які байдужі одна до іншої; у християнському шлюбі вже немає егоїстичного володіння: «ти – моя» або «ти – мій». Шлюбне «ми», – додає автор, – сповнюється у христовому «Я» як подолання природної неповноти й індивідуальної закритості кожного «я»» [Шмалій В., свящ., 2004, с. 277]. Тому, осягаючи смислове, тематичне та проблемне поле богословського осмислення шлюбу, а також у контексті цивілізаційних та релігійно-інституційних новочасних викликів необхідно зазначити, що Таїнство Подружжя – це образ участі в евхаристійній громаді, а не егоїстична, самодостатня «пара».

Висновки. Узагальнюючи тему богословського змісту православного вчення про шлюб у контексті релігійно-секулярних колізій насамкінець підкреслимо:

- шлюб – це актуалізація нового спасительного порядку Царства Божого, створеного Ісусом Христом, відкритість реалізації євхаристійної мети Церкви – єднання всього і всіх у Христі; не разова подія, а тривалий спасительний процес;
- ціннісно-смысловий, екзистенційний характер шлюбу в аспекті євхаристійної громади не має нічого спільного із соціально-інституційною легітимізацією статевих відносин;
- зважаючи на смисловизначальні чинники євангелізації та спираючись на христологію як подолання тварності, правомірно вважати, що статева диференціація як форма автономно-дискретного способу функціонування людської природи й маркер смерті, за допомогою якого фіксується розрив між тварним і Нетварним, може бути подоланою лише в церковному Таїнстві Шлюбу;
- у цьому сенсі християнське подружжя являє собою євхаристійне одкровення життя як єдності та єдності як змісту й повноти євхаристійного життя, а не самодостатню, ексклюзивну «пару».

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: В українському перекладі з паралельними місцями. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1416 с.
2. Антоній (Сурожский), митр. Брак – чудо на землі. [Електронний ресурс] / Антоній (Сурожский), митр. – Режим доступу до ресурсу: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/brak-chudo-na-zemle/.
3. Вселенський Патріарх Варфоломій. Віч-на-віч із Тайною. Православне християнство у сучасному світі. Пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2011. 360 с.
4. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016. Київ: Відкритий Православний Університет Святої Софії Премудрості, Дух і літера, 2016. 112 с.
5. Зизиулас И. Общение и инаковость. Новые очерки о личности и церкви / Пер. с англ. (Серия «Современное богословие»). Москва: Изд-во ББИ, 2012. XII, 407 с.
6. Зизиулас И. Буття як спілкування. Дослідження особистісності і Церкви / пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2005. 416 с.
7. Климент Римський, свщм. Послання // Мужі апостольські: збірка писань мужів апостольських у перекладі українською мовою викладачів та аспірантів Київської православної богословської академії / за ред. Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-україни Філарета; [автор вступу та передмов до книг прот Олександр Трофимлюк]. Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2010. 304 с.
8. Сверстюк Є.О. Не мир, а меч. Есеї. Луцьк: ВМА «Терен», 2009. 500 с.
9. Федорика Д. Філософія дару: збірник есеїв / пер. з англ. Олексій Панич (серія «Антологія персоналістичної думки», вип. 4). Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2017. 248 с.
10. Шевченко В. В. Православ'я в Україні і цивілізаційні виклики: історія та сучасність. Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2013. 639,[1] с.
11. Шмалій В., свящ. Проблематика пола в свете христианской антропологии // Православное учение о человеке. Избранные статьи. Москва: Клион, 2004. 432 с.

12. Шмеман А., прот. За жизнь мира. Москва, 2003. 112 с.
13. Яннарас Х. Варіації на тему Пісні Пісень. 2-е вид. / пер. з грецької С. Говоруна; передмова К. Сігова. Київ: Дух і літера, 2003. 131 с.
14. Яннарас Х. Свобода етосу / пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2003. 268 с.

1. Bibliia. Knyhy Sviashchenoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: V ukrainskomu perekhadi z paralelnymy mistsiamy. Kyiv: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. 1416 s.
2. Antonyi (Surozhskiy), mytr. Brak – chudo na zemle. [Elektronnyi resurs] / Antonyi (Surozhskiy), mytr. – Rezhym dostupu do resursu: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/brak-chudo-na-zemle/.
3. Vselenskyi Patriarkh Varfolomii. Vich-na-vich iz Tainoiu. Pravoslavne khrystianstvo u suchasnomu sviti. Per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera, 2011. 360 s.
4. Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy. Kryt, 2016. Kyiv: Vidkrytyi Pravoslavnyi Universytet Sviatoi Sofii Premudrosti, Dukh i litera, 2016. 112 s.
5. Zyzyulas Y. Obshchenie i inakovost. Novye ocherki o lichnosti i tserkvi / Per. s anhl. (Serii «Sovremennoe bohoslovie»). Moskva: Izd-vo BBY, 2012. KhII, 407 s.
6. Ziziulas Y. Buttia yak spilkuvannia. Doslidzhennia osobystynosti i Tserkvy / per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera, 2005. 416 s.
7. Klyment Rymtskyi, svshchm. Poslannia // Muzhi apostolski : zbirka pysan muzhiv apostolskykh u perekhadi ukrainskoiu movoiu vykladachiv ta aspirantiv Kyivskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii / za red. Sviatiishoho Patriarkha Kyivskoho i vsiiei Rusy-ukrainy Filareta; [avtor vstupu ta peredmov do knykh prot Oleksandr Trofymliuk]. Kyiv: Vydavnychi viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 2010. 304 s.
8. Sverstiuk Ye. O. Ne myr, a mech. Esei. Lutsk: VMA «Teren», 2009. 500 s.
9. Fedoryka D. Filosofiia daru: zbirnyk eseiv / per. z anhl. Oleksii Panych (seriia «antolohiia personalistychnoi dumkt», vyp. 4). Lviv: Vyd-vo Ukrainskoho katolytskoho universytetu, 2017. 248 s.
10. Shevchenko V. V. Pravoslav'ia v Ukraini i tsyvilizatsiini vyklyky: istoriia ta suchasnist. Kyiv: Vydavnychi viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, 2013. 639,[1] s.
11. Shmalyi V., sviashch. Problematyka pola v svete khrystyanskoj antropologii // Pravoslavnoe uchenye o cheloveke. Yzbrannyye staty. Moskva: Klyn, 2004. 432 s.
12. Shmeman A., prot. Za zhyzn myra. Moskva, 2003. 112 s.
13. Yannaras Kh. Variatsii na temu Pisi Pisen. 2-e vyd. / per. z hretskoi S. Hovoruna; peredмова K. Sihova. Kyiv: Dukh i litera, 2003. 131 s.
14. Yannaras Kh. Svoboda etosu / per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera, 2003. 268 s.